

Nr 2.

Ankom till riksdagens kansli den 22 februari 1921 kl. 3 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 2, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om beredande av skydd mot värdeminskning av donationer genom penningvärdets fall.

Uti ovanberörda inom andra kammaren av herr *Pettersson* i Södertälje väckta motion, nr 61, har motionären yrkat, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt donationer, särskilt sådana, som i egenskap av premie- och stipendiefonder tillhöra de allmänna läroverken, må kunna genom lagstiftning skyddas mot av penningvärdets fall förorsakad värdeminskning.

Motionen.

Motionären har till stöd för sitt yrkande anfört bland annat följande: »Vid de allmänna läroverken finnas sedan lång tid tillbaka en mängd stipendiefonder, vilkas årliga avkastning är avsedd till studiehjälp åt lärjungar med vissa egenskaper, i regel åt studiebegåvade och mindre bemedlade. Sammanlagda värdet av dessa fonder uppgår till åtskilliga miljoner kronor. Endast under åren 1876—1916 donerades till läroverken sammanlagt 2,073,442 kronor, av vilken summa den ojämförligt största delen gick till premie- och stipendiefonder. Se Sveriges officiella statistik, Statens allmänna läroverk m. m. läsåret 1915—16, sid. 90.

De värden, som ligga i dessa fonder, äro alltså mycket betydande. Det synes därför vara ett viktigt allmänt intresse, att fonderna handhavas så, att de väl motsvara de med dem avsedda ändamålen. Emellertid har betydelsen av dessa fonder i flera fall ej obetydligt minskats, därigenom att medlen, såsom ur trygghetssynpunkt naturligt är, i allmänhet äro placerade i rena penningvalutor, å bankräkning, i obligationer eller i inteckningar.

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 13 saml. 5 avd. 2 häft. (Nr 2—3.) 1

Endast undantagsvis äro de placerade i aktier. Ehuru denna placering i penningvalutor medfört större säkerhet mot förlust i fråga om fondernas rent nominella värden, har den å andra sidan medfört en förlust, som trots allt är långt mera betydande, nämligen den ständigt fortgående värdeminskningen på grund av penningvärdets fall.

Ett jämförelsevis litet fåtal donatorer, särskilt under de senaste årtiondena, ha insett denna fara och föreskrivit, att viss del av räntan skall för varje år läggas till kapitalet. Sker detta med så stor del, som svarar mot en procent av kapitalet, så kommer enligt reglerna för beräkning av ränta på ränta kapitalet och därmed även dess avkastning att fördubblas på omkring 70 år, därest man kan påräkna en ränta av fem procent. Så hög ränta torde väl i regel ej kunna påräknas, varför fördubblingen tager något längre tid. Räknas emellertid för jämnhetens skull med nämnda räntefot, skulle detta innebära, att ett stipendium, som stiftats omkring år 1850 med iakttagande av nämnda räntebesparing, i år skulle hava kunnat utgå med ungefär dubbla det ursprungliga beloppet. Denna stegring är ju visserligen ej tillräcklig för att motsvara den nuvarande värdeminskningen, liksom den ej heller skulle ha varit det för att neutralisera det penningvärdets fall, som gjorde sig gällande vid tiden för de två närmast föregående sekelskiftena, men torde vara tillräcklig för normala förhållanden, särskilt om man tar i betraktande de prisfall, som under flera årtionden följt efter tidigare exceptionella prisstegringar, innan ny stegring å nyo börjat inträda. Till belysning av förhållandena vill jag dels hänvisa till en uppsats i frågan av rektor Carl Lindsten i novemberhäftet av Pedagogisk tidskrift år 1917, dels till några nedan anförda exempel tagna ur de allmänna läroverkens årsredogörelser för år 1909—10, där ej särskilt meddelas, att de tagits från annat håll. Nya sådana uppgifter skulle egentligen ha ingått i årsredogörelserna 1919—20, men enligt senare utfärdade bestämmelser skola de ej längre tryckas och äro därigenom ej så lättillgängliga.

Ett av rikets större läroverk hade år 1910 dylika fonder, beträffande vilka inga åtgärder mot värdeminskning voro föreskrivna, till ett belopp av något över 48,500 kronor, vartill kom en fond, som årligen skulle ökas med halva räntan, intill dess fonden växt till 10,000 kronor. Då denna fond år 1910 uppgick till 8,334 kronor 19 öre, torde den nu ha nått det avsedda beloppet och alltså höra till samma grupp som de nyss nämnda, varigenom sammanlagda beloppet av mot värdeminskning oskyddade donationer vid detta läroverk nu torde överstiga 58,500 kronor. Endast en donation fanns, i fråga om vilken antydd åtgärd var föreskriven. Den uppgick till 3,303 kronor 07 öre, och av räntan skulle årligen en fjärdedel läggas till kapitalet.

Motsvarande siffror för några andra på måfå valda läroverk voro följande, varvid den första uppgiften avser beloppet av mot värdeminskning oskyddade donationer, det senare beloppet av donationer, beträffande vilka föreskrivits, att delar av räntan skola läggas till kapitalet.

Högre allmänna läroverk omkring	Kr.	64,200	och	4,300
„	„	128,600	„	21,000
„	„	6,800	„	0
„	„	38,500	„	1,000
Realskola	„	24,000	„	4,600

Till den ovan angivna summan för det första av de omnämnda högre allmänna läroverken kommer därjämte kapitalvärdet av stipendier till fast belopp av 1,000 kronor årligen. Fonden, som jämväl tjänar annat ändamål, förvaltas ej av rektor och kollegium. Summan av de oskyddade donationerna torde alltså böra höjas med minst 20,000 kronor.

Vid det fjärde av de ovan upptagna högre allmänna läroverken var beträffande fonder till ett värde av 11,250 kr. blott bestämt, att, därest räntan något år ej utdelades, den skulle läggas till kapitalet. Reellt sett torde alltså dessa 11,250 kr. böra läggas till de ovan nämnda 38,500 kr., varigenom summan av oskyddade donationer för nämnda läroverk stiger till närmare 50,000 kronor.

Vid den ovan nämnda realskolan finnes en fond för närvarande överstigande 4,000 kronor, av vilken skall besparas så stort belopp, som ungefär svarar mot en procent om året av kapitalet, men besparingen skall användas till nya stipendierum. Själva stipendiebeloppen äro alltså oskyddade mot värdeminskning, varför fondens kapitalbelopp närmast synes böra läggas till de ovan nämnda 24,000 kronorna.

Ett högre allmänt läroverk i södra Sverige, som i övrigt har stora och mot värdeminskning väl skyddade donationer, saknar dock bestämmelser om sådant skydd för fonder till ett belopp av närmare 35,000 kronor.

Ungefär motsvarande äro förhållandena vid de flesta läroverk. Dock förekomma vid somliga vissa föreskrifter beträffande ökning av en del donationsfonder, fast ökningen hållits inom så snäva gränser, att den ej motsvarar behovet. Så finnes vid flera stipendier, som tillhöra ett sydsvenskt läroverk, en bestämmelse, att den del av räntan, som överstiger fem procent, skall läggas till kapitalet. Ett annat läroverk, som har rätt många mot värdeminskning jämförelsevis väl skyddade småfonder, har rörande en fond en bestämmelse, att den del av räntan, som överstiger 100 kronor om året, skall läggas till kapitalet. Då ursprungliga fonden är 2,000 kronor, inne-

bär denna bestämmelse i sak detsamma som den nyssnämnda. Dock torde en ränta av mer än fem procent vara mindre vanlig vid placering med sådana krav på trygghet, som äro nödvändiga för stipendiefonder. Faktiskt bli alltså fonder med dylika bestämmelser närmast att räkna som oskyddade.»

Motionären har i fortsättningen av sin motivering anfört ett fall, ägnat att särskilt visa hur en donation, som en gång varit rätt avsevärd, numera nedsjunkit till en ren obetydlighet.

Utskottet.

Utskottet, som i det väsentliga delar de synpunkter, som i det ovan intagna anförts av motionären, får framhålla att, förutom de allmänna läroverken, universitetsmyndigheter, kommuner och en mångfald andra institutioner förvalta donationsmedel, vilka icke äro skyddade mot den minskning ett fortgående fall av penningvärdet medför. Lika med motionären anser utskottet att berörda olägenhet lättast avhjälpes därigenom att en del av avkastningen får, även i andra fall än där donator sådant föreskrivit, användas till donationsfondens ökning.

De betänkligheter, som kunna uppresas sig mot en sådan anordning, torde vara huvudsakligen av två slag. Närmast framstår det att man av naturliga skäl känner sig obenägen att ingripa i de föreskrifter, vederbörande donator själv givit. Häremot må framhållas, att donators huvudsakliga avsikt i regel torde ha varit att lämna ett verksamt understöd till ett ändamål, som legat honom om hjärtat. Med denna utgångspunkt kommer man därhän, att donators tanke i regel bäst förverkligas därigenom att man sörjer för att donationen icke minskas utan uppehålles i sådan storlek, att den även i framtiden må kunna i den omfattning donator ursprungligen tänkt sig gynna det avsedda ändamålet. Vidare måste naturligen betänkligheter förefinnas mot att särskilt under nuvarande och i den närmaste framtiden väntade konjunkturer genomföra de minskningar i utgående understöd, som en anordning i motionens syfte skulle nödvändiggöra. Dessa betänkligheter anser utskottet visserligen värda allvarligt beaktande, men utskottet kan icke finna, att de böra vara avgörande. De uppoffringar, som den närmaste generationen skulle få vidkännas, torde få anses vara berättigade därigenom, att de genomförts i avsikt att på ett effektivt och bestående sätt gagna det allmänna bästa. Vidare får utskottet framhålla, att utskottet och säkerligen även motionären tänkt sig, att en ändring av donationsmedels avkastning i berört syfte icke skulle vara ovillkorlig, utan att det skulle ankomma på den myndighet, som förvaltar donationen, att i första hand taga initiativ till förändringen och sålunda även avvakta den i sådant hänseende lämpliga tidpunkten. Vidare kan man tänka sig, att fondens ökning även kan genomföras på det sätt, att avkastningen helt och

hållet innehålles vid tider, då understöds utgående synes mindre behöfvligt eller fullt kompetenta sökande icke finnas.

Utskottet har tänkt sig, att det av motionären avsedda önskemålet bäst skulle kunna uppnås genom en lagstiftning, som tillerkände Kungl. Maj:t befogenhet att på framställning av vederbörande donationsförvaltande myndighet och efter erforderlig utredning föreskriva sådana ändringar i donationsbestämmelserna, att viss del av avkastningen finge läggas till kapitalet. Vid förarbetena till en sådan lagstiftning skulle Kungl. Maj:t naturligen i första rummet hava att undersöka möjligheten att på lagstiftningens väg reglera ifrågavarande förhållande, en fråga som utskottet för sin del måst lämna öppen.

Utskottet hemställer,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, det riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, huruvida och på vad sätt donationer, särskilt sådana, som i egenskap av premie- och stipendiefonder tillhöra allmänna undervisningsanstalter, må kunna genom lagstiftning skyddas mot av penningvärdets fall försakad värdeminskning.

Stockholm den 22 februari 1921.

På utskottets vägnar:

ERIK LAURÉN.

Närvarande: herrar *Laurén, Holmner, Olsson* i Gävle, *Jonsson* i Mörkhult, *Blomquist, Carlsson* i Gävle, *Norling, Fjellman* och *Lindmark*.
